MAARİF PLATFORMU

Rapor No: 09

Yükseköğretimde Anlam ve Kavram Merkezli Dönüşüm İhtiyacı

Uluslararası Yükseköğretim Kongresi (26–27 Mayıs 2025) Üzerine Bir Değerlendirme

Kongre	Türkiye'de Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Yenilikler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri Uluslararası Kongresi
Tarih ve yer	26–27 Mayıs 2025, Ankara
Düzenleyenler	Eğitim-Bir-Sen ve İbn Haldun Üniversitesi
Analiz Çalışması	Ekim 2026
Editörler	**Osman Çakmak** Prof. Dr., *İstanbul Rumeli Üniversitesi Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi* **Mehmet Nur Tuğluk** Doç. Dr., *Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi*
Katkı Sunanlar	**Dursun Ali Tökel** Prof. Dr., *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi* **Gürkan Ergen** Doç. Dr., *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi* **Ömer Gündoğdu** Prof. Dr., *Atatürk Üniversitesi Mühendislik Fakültesi* **Said Ceyhan** Prof. Dr., *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* **Zekeriya Yerlikaya** Prof. Dr., *Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi*

> *"Mesele, başkalarının üniversitesinin bu topraklardaki bir şubesini açmak değil; kendi aklıyla düşünen, kendi meselelerine çözüm arayan ve insanlığa kendi sözüyle katılan bir ilim yuvası kurmaktır."* Kongre boyunca dile getirilen ortak kanaat

Yönetici Özeti

Altı temel tespit

■ **Önemli bir iç muhasebe:** Elliyi aşkın üniversitenin yöneticileri ile YÖK ve ÖSYM başkanları, iki gün boyunca 12 oturumda ve 40 bildiri üzerinden yükseköğretimi tartıştı. Kongre, üniversitenin kendi aynasına bakma cesaretiydi.

■ **Asıl kriz kimlik ve anlam krizidir:** Sorunun kökü yapıdan önce zihniyettedir. "Üniversite neden var, neyi üretmeli, kimi ve nasıl yetiştirmeli?" sorularının cevabı belirsiz kaldıkça yapılan her düzenleme eksik kalır.

■ **Kavram ve dil belirleyicidir:** Başka bağlamlarda üretilmiş kavramlarla kendi meselelerimizi tarif edemeyiz. Bilim dili halktan koptukça bilim de halktan kopar.

■ **Ölçü değişmelidir:** Akademik başarı uluslararası endekslerdeki yayın sayısına indirgendikçe bilgi milletin ihtiyacına göre değil, görünürlüğe göre üretilir. Avrupa'da da dergi temelli ölçütlerden uzaklaşan bir ıslah süreci yaşanmaktadır.

■ **MEB yol aldı, YÖK henüz harekete geçmedi:** Bakanlık Maarif Modeli'ni yürürlüğe koydu, Millî Eğitim Akademisi'ni kurdu ve öğretmen yeterliklerini yeniliyor. Eğitim fakültelerinin programları ise en son 2018'de, yani modelden önce güncellendi. 2024-2025'te yeni programla lise 9. sınıfa başlayanlar 2028'de üniversitede olacak; hazırlık için zaman daralıyor.

■ **Sorumluluk YÖK'tedir:** 2547 sayılı Kanun, programların millî ve manevî değerler, ülke ihtiyaçları ve eğitimde birlik ilkesi doğrultusunda geliştirilmesini emreder. Eğitim fakültelerinin dönüşümü, MEB ile kalıcı eşgüdüm ve bilim dili olarak Türkçe, YÖK'ün ertelenemez vazifeleridir.

Başlıca teklifler: Rapor karar vericilere, üniversitelere ve MEB ile YÖK'e yönelik 21 teklif sunmaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır:

- 2028 için takvimli bir Maarif uyum planı
- Yükseltme ölçütlerinin talebe yetiştirmeyi ve topluma hizmeti esas alacak şekilde yeniden tarif edilmesi
- DergiPark ve TR Dizin'in güçlendirilmesi
- Mesuliyetle dengelenmiş bir muhtariyet ve şehir mütevelli heyetleri
- İhtisas üniversiteleri
- Kalıcı bir Maarif Eşgüdüm Kurulu
- Yükseköğretim Bakanlığı modelinin ciddiyetle incelenmesi

Tekliflerin ortak zemini, medrese ve vakıf geleneğinden kopmadan, dünyanın tecrübesine açık bir yenilenmedir.

1 Giriş: İki Kongre, Tek Soru

Maarif Platformu, maarif meselesini müfredatın ötesinde bir insan yetiştirme ve medeniyet meselesi olarak görür. Bu anlayışla eğitim alanındaki önemli buluşmaları izler, değerlendirir ve kamuoyuyla

paylaşır. Platformun son raporlarından biri, Millî Eğitim Bakanlığı ile TOBB iş birliğinde Haziran 2026'da düzenlenen Dil ve Düşüncede Derinleşme Kongresi'ni ele almaktadır (Rapor No: 8, Ekim 2026). Platformun destek verdiği ve içinde yer aldığı bu kongre, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin sahadaki karşılığını görünür kılan ilk geniş buluşmalardan biri oldu. Bunu araştırmacı öğretmenlerin uygulamaları ve tecrübeleri üzerinden yaptı. Raporda varılan sonuç açıktır: Model, temel eğitimde dil, düşünce ve değeri merkeze alan bir dönüşüm başlatmıştır ve sabırla uygulandığında neticelerini verecektir. Ne var ki bu dönüşüm okulun duvarları içinde kalırsa kalıcı olamaz.

Rapor, dönüşümün önünde üç engel tespit etmektedir. Birincisi ve en büyüğü, modelin yükseköğretimde kesintiye uğramasıdır. Öğretmeni yetiştiren eğitim fakülteleri ve okuldan çıkan talebeyi devralan üniversiteler sürece katılmadıkça zincirin bir halkası eksik kalır. İkincisi, merkezî sınavların öğretim programının yanında ikinci ve fiilen daha belirleyici bir müfredat oluşturmasıdır. Üçüncüsü ise modelin gerektirdiği uygulama ortamlarının ve alanlarının yetersizliğidir. İkinci ve üçüncü engelin ayrıntısını o rapora bırakıyoruz. Dikkatimizi birinci engele ve bu engeli yükseköğretimin kendi içinden tartışan bir başka kongreye çeviriyoruz.

Okulda başlayan maarif dönüşümü karşısında yükseköğretim nerede durmaktadır? Dikkat çekici olan, üniversitenin bu soruyla Bakanlığın kongresinden bir yıl önce, kendi içinden yüzleşmeye başlamış olmasıdır. 26–27 Mayıs 2025'te Ankara'da Eğitim-Bir-Sen ve İbn Haldun Üniversitesi iş birliğiyle düzenlenen "Türkiye'de Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Yenilikler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri" Uluslararası Kongresi, bu yüzleşmenin en kapsamlı zeminlerinden biri olmuştur. Platformun bu kongreye de destek verdiği ve platoform üyelerinin sunum yaptığı oturumlarda, yükseköğretimin meseleleri yapı ve mevzuatın ötesinde kimlik, anlam ve kavram düzeyinde de tartışılmıştır. Bugün bu kongreye yeniden dönmemizin sebebi, orada konan teşhislerin yeni bir aciliyet kazanmasıdır. Temel eğitimde atılan adımlar ve 2028'de üniversite kapısına gelecek ilk Maarif kuşağı, o gün dile getirilenleri bir iç muhasebe olmaktan çıkarıp ertelenemez bir sorumluluğa dönüştürmüştür.

İki kongre birlikte okunduğunda aynı mesele farklı kademelerden görünür hâle gelmektedir. Dil ve Düşüncede Derinleşme Kongresi'nin alt temalarından biri "bilim dili olarak Türkçe" idi; Yükseköğretim Kongresi'nde ise kavram ve bilim dilinin yabancılaşması en çok tartışılan konulardan biri oldu. Temel eğitimde öğretmenin programı anlamlandırma güçlüğü, yükseköğretimde öğretmen yetiştiren fakültelerin dönüşmemiş olmasıyla doğrudan bağlantılıdır.

Bu analiz, ilk olarak 2025 yazında kamuoyuyla paylaşılan değerlendirmemizin güncellenmiş ve kaynaklarla desteklenmiş hâlidir (Maarif Platformu, 2025).

İKİ KONGRE, İKİ KADEME

Mayıs 2025: Yükseköğretim Kongresi (Eğitim-Bir-Sen, İbn Haldun Üniversitesi)

Haziran 2026: Dil ve Düşüncede Derinleşme Kongresi (MEB, TOBB)

Ortak soru: Maarif dönüşümü okuldan üniversiteye nasıl taşınacak?

Analizde kongrede dile getirilenler ile Platform'un kanaatleri birbirinden ayrılmaya çalışılmıştır. Analizdeki eleştiriler kişilere ya da kurumlara değil, yükseköğretimin bugünkü işleyişine ve onu biçimlendiren zihniyete yöneliktir.

2 Kongrenin Künyesi ve Önemi

Tarih ve yer	26–27 Mayıs 2025, Ankara (Memur-Sen Genel Merkezi)
Düzenleyenler	Eğitim-Bir-Sen ve İbn Haldun Üniversitesi
Kapsam	2 gün, 12 oturum, 2 panel ve 40 bildiri (Eğitim-Bir-Sen, 2025a)
Uluslararası katılım	Türkiye'nin yanı sıra Kanada, Endonezya ve Mısır'dan rektör ve akademisyenler (Eğitim-Bir-Sen, 2025a)
Katılımcılar	YÖK Başkanı Prof. Dr. Erol Özvar, ÖSYM Başkanı Prof. Dr. Bayram Ali Ersoy, elliyi aşkın üniversiteden rektör ve rektör yardımcıları, Eğitim-Bir-Sen il temsilcileri (Eğitim-Bir-Sen, 2025a; Yeni Şafak, 2025)
Sonuç bildirisi	3 Haziran 2025'te yayımlandı; 78 akademisyenin katkısıyla hazırlanan 11 maddelik reform çağrısı (Eğitim-Bir-Sen, 2025b)

RAKAMLARLA YÜKSEKÖĞRETİM

208
yükseköğretim kurumu

6,3 milyon
öğrenci

189.868
öğretim elemanı

Kaynak: YÖK, 2025-2026 bülteni

Kongrenin önemi, tartıştığı sistemin büyüklüğünden de anlaşılabilir. 2025-2026 öğretim yılında Türkiye'de 208 yükseköğretim kurumunda yaklaşık 6,3 milyon öğrenci okumakta, 189.868 öğretim elemanı görev yapmaktadır (YÖK, 2026). Bu ölçekteki bir sistemin yönü, yalnızca üniversitelerin değil, toplumun bütününün geleceğini etkiler.

Kongreye çok sayıda rektör ve yöneticinin yanında Eğitim-Bir-Sen'in il temsilcilerinin de şehirlerinden gelerek katılması, bilim meselesine sahiden sahip çıkıldığını gösterdi. YÖK Başkanı açılışta yükseköğretimin bir ayrıcalık değil toplumsal bir hak olduğunu vurguladı (Eğitim-Bir-Sen, 2025a). YÖK ve ÖSYM başkanlarının katılımı, yıllardır dile getirilen reform çağrılarının bir eylem planına dönüşebileceğine dair umut verdi.

Kongrenin dikkat çeken yanı, tartışmanın kurul, kadro ve kontenjan gibi yapısal başlıklarda kalmayıp üniversitenin varlık sebebine kadar inmesiydi. Üniversitenin ne olduğu, kime ve neye hizmet ettiği, kimliğini nereden aldığı soruları oturumlarda açıkça soruldu. Öne çıkan kanaate göre üniversite ders veren bir öğretim kurumundan ibaret değildir. O, düşüncenin yuvası ve bilimin öncüsüdür; araştırma-geliştirme faaliyetleriyle toplumun sosyal ve iktisadi kalkınmasına yön verir. İslam dünyasından gelen rektör ve akademisyenlerin tecrübesi bu tartışmaya ayrı bir derinlik kattı. Bu katılımcılar, seküler ve materyalist eğitim anlayışının pek çok Müslüman ülkede benzer bir kimlik ve anlam krizine yol açtığını dile getirdi (Yeni Şafak, 2025).

Bir eksiklik: Bakanlığın yokluğu

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli gündemdeyken kongrede en çok merak edilen konu, Bakanlık tarafından başlatılan dönüşümün yükseköğretime nasıl yansıyacağıydı. Ancak Millî Eğitim Bakanlığı'ndan temsilci bulunmaması önemli bir eksiklik olarak kaydedildi (Yeni Şafak, 2025). Kongre sonrasında bu buluşmanın daha büyük bir sürecin ilk halkası olduğu öğrenildi: Amaç, yükseköğretimin önce kendi iç sesini duyması, sorunlarını sahici biçimde tespit etmesi ve ardından bu teşhisleri başta Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere diğer kurumlarla paylaşmasıydı. Sonuç bildirisinin de MEB, YÖK, ÖSYM ve ilgili kurullar arasında sürdürülebilir bir eşgüdüm çağrısıyla bitmesi bu açıdan anlamlıdır (Eğitim-Bir-Sen, 2025b).

3 İki Kongrenin Ortak Dersi: Maarif Okulda Başladı, Üniversitede Bekliyor

Biri yükseköğretimin, diğeri temel eğitimin gündemiyle toplanan iki kongre, yan yana okunduğunda aynı tabloyu iki ayrı yerden göstermektedir. Her iki buluşmada da dil, düşünce, değer ve anlam merkezdeydi; her ikisinde de dönüşümün önündeki asıl engelin insan yetiştiren kurumlar olduğu görüldü; her ikisi de kurumlar arası eşgüdüm eksikliğiyle karşılaştı.

	Dil ve Düşüncede Derinleşme Kongresi (MEB, Haziran 2026)	Yükseköğretim Kongresi (Eğitim-Bir-Sen ve İbn Haldun Ü., Mayıs 2025)
Ana eksen	Dil, düşünce ve değer (MEB, 2026)	Üniversitenin kimliği, anlamı ve kavramları
Dil	"Bilim dili olarak Türkçe" alt teması; Türkçe derslerinde geçme şartının 70 puana çıkarılması	Bilim dilinin halktan ve kendi kavramlarından kopması; yabancı dille eğitim eleştirisi
Asıl engel	Programı anlamlandıracak öğretmen yeterliği; eğitim fakültelerinin bu donanımı kazandırmaması (Maarif Platformu, 2026)	Üniversitenin kimlik ve anlam krizi; eğitim fakülteleri ile Millî Eğitim Akademisi arasında iş birliği ihtiyacı (Eğitim-Bir-Sen, 2025b)
Ölçme baskısı	Merkezî sınavların öğretimi daraltması	Yayın sayısı ve endekslerin bilimsel üretimi daraltması
Eksik kalan	Ders kitapları, kılavuzlar ve eğitim fakülteleri gündemin dışında kaldı	Bakanlık kongrede temsil edilmedi (Yeni Şafak, 2025)
Ortak çağrı	Eğitim fakültelerinin Maarif Modeli'yle uyumlu hâle getirilmesi	Kurumlar arası kalıcı eşgüdüm

Millî Eğitim Bakanlığı ne yaptı?

Bakanlık, kendi alanında kapsamlı bir dönüşümü kâğıttan sahaya taşımaktadır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları Talim ve Terbiye Kurulu'nun 23 Mayıs 2024 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve 2024-2025'ten itibaren kademeli olarak uygulanmaya başlamıştır (TTKB, 2024). Ekim 2024'te yürürlüğe giren Öğretmenlik Mesleği Kanunu ile Millî Eğitim Akademisi kurulmuş, öğretmen adaylarının dört döneme kadar süren hazırlık eğitimi Akademi'ye verilmiştir (7528 sayılı Kanun, 2024). Akademi, Ekim 2026'da öğretmenlik mesleği genel yeterliklerini Maarif Modeli çerçevesinde yeniden yapılandırmak için çalışma başlatmıştır; bu yeterliklerin hizmet öncesi öğretim programlarına da temel referans olması öngörülmektedir (MEB Hocam, 2026).

BAKANLIĞIN ADIMLARI

Mayıs 2024: Maarif Modeli programları kabul edildi

Ekim 2024: Öğretmenlik Mesleği Kanunu; Millî Eğitim Akademisi

2024-2027: Kademeli geçiş; 2026-2027 son yıl

Ekim 2026: Öğretmen yeterlikleri modele göre yenileniyor

YÖK ne yapmadı?

EĞİTİM FAKÜLTELERİ

2018

öğretmen yetiştirme lisans programlarının son kapsamlı güncellemesi

%68,5

fen bilgisi öğretmenliğinde 2024'te boş kalan kontenjan oranı

Bu hızın yükseköğretimde karşılığı aynı ölçüde görülmemektedir. Öğretmen yetiştiren lisans programlarının son kapsamlı güncellemesi 2018'de, yani Maarif Modeli'nden altı yıl önce yapılmıştır (Karaçam ve Atmaca, 2025). Bu analiz için yapılan taramada YÖK'ün öğretmen yetiştirme programlarını Maarif Modeli'ne göre yeniden düzenlediğine dair bir karara rastlanmamıştır. MEB ile YÖK arasında 2020 ve 2021'de imzalanan iş birliği protokolleri de modelden önceye aittir (Hürriyet, 2020, 2021).

Eğitim fakültelerinin cazibesi de zayıflamaktadır: 2024'te fen bilgisi öğretmenliği kontenjanlarının %68,5'i, devlet üniversitelerinde ilköğretim matematik öğretmenliği kontenjanlarının %40,9'u boş kalmıştır (Karaçam ve Atmaca, 2025). Bakanlığın öğretmen adaylarına hazırlık eğitimini kendi akademisinde vermeye karar vermesi de, fakültelerde verilen eğitimin sahanın ihtiyacını karşılamadığı kanaatinin kurumsal bir ifadesi olarak okunabilir.

Sorun yalnızca öğretmen yetiştirmeyle sınırlı değildir. Maarif Modeli'nin temel eğitimde öne çıkardığı dil, değer, anlam ve beceri anlayışı, üniversitenin genel müfredatında, akademik değerlendirme ölçütlerinde ve bilim dilinde henüz bir karşılık bulmamıştır. YÖK Başkanı da 2023'te YÖK'ün kurumsal yapısının ve kapasitesinin gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Yeni Birlik, 2023). Bu ihtiyaç kabul edilmiş, fakat Maarif Modeli'yle uyumlu bir yükseköğretim dönüşüm planına henüz dönüşmemiştir.

Zaman daralıyor

2024-2025'te lise 9. sınıfa yeni programla başlayan öğrenciler, 2027-2028'de 12. sınıfı tamamlayarak **2028 güzünde üniversiteye girecektir** (TTKB, 2024). Dil, düşünce ve değer ekseninde yetişmiş bu ilk kuşak, kendisini eski anlayışla kurulmuş bir üniversitede bulursa okul ile üniversite arasındaki kopukluk bizzat öğrencinin hayatında yaşanacaktır. Üniversitelerin hazırlanmak için yaklaşık iki yılı vardır.

YÖK'ün sorumlulukları

Bu sorumluluk yalnızca bir beklenti değil, YÖK'ün kendi kanunundan doğan bir yükümlülüktür. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, yükseköğretimin amacını öğrencilerin "Türk milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini taşıyan" bireyler olarak yetişmesi şeklinde tanımlar; ana ilkeler arasında millî kültürün korunmasını, eğitim-öğretimde birlik ilkesini ve programların ülke ve yöre ihtiyaçlarına göre sürekli geliştirilmesini sayar (2547 sayılı Kanun, 1981, md. 4-5). Temel eğitimde yeni bir program yürürlüğe girmişken, öğretmeni yetiştiren ve o öğrencileri karşılayacak olan yükseköğretimin buna uyum sağlaması, kanunun öngördüğü "birlik ilkesi"nin doğal sonucudur.

1 · Öğretmen yetiştirme	Eğitim fakültesi programlarını Maarif Modeli'ne ve yenilenen öğretmen yeterliklerine uyarlamak (bkz. Öneri 1 ve 19).
2 · Öğretim elemanları	Fakülte öğretim elemanları için Maarif Modeli'ni ve beceri temelli ölçmeyi tanıtan yaygın bir mesleki gelişim programı başlatmak.
3 · Kurumsal eşgüdüm	Sonuç bildirisinin eşgüdüm çağrısını kalıcı bir kurumsal yapıya kavuşturmak (bkz. Öneri 18).
4 · Geçiş hazırlığı	2028'de üniversiteye girecek ilk Maarif Modeli kuşağı için ilk yıl programlarını, öğrenme ve değerlendirme yaklaşımlarını gözden geçirmek.
5 · Bilim dili	Bilim dili olarak Türkçeyi yükseköğretimde de sürdürmek (bkz. Öneri 20).
6 · Değer ve anlam	Üniversitelerin değer beyanı yayımlamasını ve müfredatın felsefi temellerini görünür kılmasını teşvik etmek (bkz. Öneri 15 ve 16).
7 · Ölçütler	Akademik yükseltme ölçütlerini yeniden tanımlamak (bkz. Öneri 2).

Bu başlıklar YÖK'ü tek başına suçlamak için değil, sorumluluğun nerede durduğunu açıkça göstermek için sıralanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı yolu açmıştır; yolun yükseköğretimde devam edip etmeyeceği, büyük ölçüde YÖK'ün önümüzdeki iki yılda atacağı adımlara bağlıdır.

4 Makyaj Değil, Mayalanma

Kongrede sunulan bildirilerin bir kısmı, yorgun bir sistemin sorunlarını gidermekten çok görünür kusurlarını örtmeye yönelikti. Bazı konuşmalar ise sorunu süslemek yerine doğrudan köküne indi. Bu konuşmalarda dile getirilen en çarpıcı tespitlerden biri, üniversitenin bu toprakların ruhuna

yabancılaştığı ve bir tür "ithal yapı"ya dönüştüğüydü. Bu sözler bir suçlamadan çok, kendi birikimimizi hatırlama çağrısıydı.

Kapaktaki epigrafta da yer verdiğimiz ve kongre boyunca dile getirilen söz, yapısal bir reform çağrısının ötesinde, Nurettin Topçu'nun irfanla beslenen maarif idealiyle örtüşen bir zihniyet değişimine işaret ediyordu (Topçu, 2015).

Platform adına yapılan sunumlar, raporu hazırlayanların kanaatlerinin ötesinde, geniş bir fikrî zemine yaslanıyordu. Bu zemin Nurettin Topçu'dan Oktay Sinanoğlu'na, Bediüzzaman Said Nursî'den Fuat Sezgin'e, oradan da Süleyman Hayri Bolay, Tahsin Görgün, İsmail Aydoğan, Ömer Özyılmaz ve Yunus Çengel'e uzanır. Farklı disiplinlerden gelen bu isimler aynı noktada buluşur: **Üniversite teknik bilgi aktaran bir kurumdan ibaret değildir; değer inşa eden, anlam üreten ve insanı mesuliyetle kuşatan bir kurumdur.**

FİKRÎ ZEMİN

- Nurettin Topçu
- Oktay Sinanoğlu
- Bediüzzaman Said Nursî
- Fuat Sezgin
- Tahsin Görgün
- Ömer Özyılmaz
- Süleyman Hayri Bolay
- Yunus Çengel

Ömer Özyılmaz meseleyi açık bir tespitle ortaya koyar: Bugünkü eğitim ve üniversite sistemini biz kurmadık. Bu sistemin dünya görüşü, insan tasavvuru ve bilim anlayışı büyük ölçüde başka bir medeniyet tecrübesinden alınmıştır. Başkaları için kurgulanmış bir sistemle kendi çocuklarımızı yetiştirmeye çalışıyoruz (Özyılmaz, 2026). İsmail Aydoğan aynı tespiti eğitim tarihimiz üzerinden yapar. Türk eğitimi yaklaşık bir asırdır Fransız, İngiliz, Alman ve Amerikan modelleri arasında gidip gelmiş, hiçbirinden beklenen verim alınamamıştır. Çünkü eksik olan bir model değil, yerli bir eğitim tasavvurudur. Ona göre eğitim her şeyden önce terbiyedir; "eğitimin Türkçesi" de idealist insanlar yetiştirmek demektir (Aydoğan, 2018). Tahsin Görgün de Batı okullarında ne okutuluyorsa onu okutmanın bir çıkış yolu sanıldığını hatırlatır. Geçmişle irtibatı koparmak, modern dünyaya kabul edilmenin şartı gibi görülmüştür. Hâlbuki kendi ilim mirasımızın büyük kısmı hâlâ yazma hâlinde, okunmayı beklemektedir (Görgün, aktaran Eroğlu, 2020).

Kökünden koparılarak tercüme yoluyla kurulan bir üniversitede bilgi de kimliğini kaybeder.

Bu isimler çareyi dışarıyı reddetmekte değil, kendi birikimimizi yeniden tanımakta görür. Süleyman Hayri Bolay, Osmanlı medreselerinde mantık ve felsefenin kuvvetli olduğunu hatırlatır. Molla Fenârî gibi âlimlerin Batılı filozoflardan geri kalır bir tarafının bulunmadığını da vurgular (Bolay, 2021). Bediüzzaman ise bu birikimin hangi esasa göre yeniden kurulacağını kısa bir formülle ifade etmiştir. Vicdanın ziyası din ilimleri, aklın nuru fen ilimleridir; hakikat ikisinin birleşmesiyle ortaya çıkar. Bu iki ilim birbirinden ayrıldığında birinde taassup, öbüründe hile ve şüphe doğar (Nursî, 2007). Bugünkü üniversitenin yaşadığı ayrışma, bu teşhisin ne kadar isabetli olduğunu göstermektedir.

Bugün akademisyenin değeri ağırlıklı olarak yabancı dilde yazdığı makale sayısıyla ölçülüyorsa, üniversite bilim üretiminde merkez olmaktan çıkar. Başka merkezlere veri taşıyan bir ara istasyon olma riskiyle karşı karşıya kalır. Hâlbuki bir hocayı değerli kılan, kaleme aldığı makaleden çok yetiştirdiği talebe, kurduğu düşünce ekolü, inşa ettiği ilim atmosferi ve milletiyle kurduğu bağdır. Yunus Çengel'in tecrübesi bu bakımdan dikkat çekicidir. Termodinamik ve akışkanlar mekaniği kitapları dünyanın pek çok ülkesinde mühendislik fakültelerinde temel ders kitabı olarak okutulmaktadır. Çengel, Türkiye'nin dünya çapında bir yayınevi olmadığı için bu eserlerin Amerika'da basıldığına da dikkat çekmiştir (İHA,

2013). Ona göre üniversitelerin kalitesi yükselmedikçe ve Ar-Ge faaliyetleri gerçek bir bilgi üretimine dönüşmedikçe bilgi ekonomisine geçmek mümkün değildir (Mynet, 2014).

5 Kimliksizlik Kıskacında Üniversite

Kongrede sunulan tebliğlerin satır aralarındaki eleştirel ruh, üniversitelerimizin temel bir yanlışını gözler önüne seriyordu: Başkalarının kavramlarıyla kendi dünyamızı inşa etmeye çalışıyoruz. Kendimize kendi gözlüğümüzle değil, ithal kavramların merceğinden bakıyoruz. Bu yüzden ne sorunlarımızı sahih biçimde tanımlayabiliyor ne de bu topraklara uygun çözümler geliştirebiliyoruz.

Bu durum yalnızca Türkiye'ye özgü değildir. Malezyalı sosyolog Syed Hussein Alatas, gelişmekte olan ülkelerdeki akademik hayatı tarif etmek için "esir zihin" (captive mind) kavramını geliştirmiştir: Batı'da üretilmiş kavram ve yöntemleri, kendi toplumunun gerçekliğine uyup uymadığını sorgulamadan taklit eden, bu yüzden özgün sorular soramayan bir akademik zihin (Alatas, 2017). Uluslararası kuruluşların raporlarında öne çıkan kurumsal özerklik, hesap verebilirlik, stratejik yönetişim ve paydaş katılımı gibi kavramlar elbette önemlidir; ancak bu kavramlar kendi tarihî bağlamımızda ve düşünce dünyamızda yeniden tanımlanmadıkça bürokratik belgelerde kalan süslü ifadeler olmaktan öteye geçemez.

> **Üniversitenin cevaplaması gereken üç soru**
>
> - Üniversite **neden** var?
> - Üniversite **neyi** üretmeli?
> - Üniversite **kimi ve nasıl** yetiştirmeli?
>
> Oturumlarda tekrar tekrar dile getirilen boşluk, bu soruların cevabının hâlâ belirsiz olmasıydı. Bu sorularla yüzleşilmeden yükseköğretimin yeniden yapılandırılması çabaları yüzeyde kalmaya mahkûmdur.

Bu çıkışlarda üniversitenin krizi yalnızca yapısal eksikliklerle açıklanmıyordu; asıl mesele, üniversitenin bir kimlik (ontolojik) ve bilgi-anlam (epistemolojik) krizi yaşamasıydı. Varlık gayesini sorgulamayan bir kurumun ne kendi milletine ne de insanlığa sunabileceği sahici bir söz olabilir. Türkiye savunma sanayiinde önemli atılımlar yaparken ve Millî Eğitim Bakanlığı Maarif Modeli gibi kapsamlı bir dönüşüm yürütürken, üniversitelerin bu süreçlerin önemli bir kısmında öncü değil izleyici konumda kaldığı gözlenmektedir. "Mevcudu koruma" güdüsü, yeni fikirlerin "başımıza iş açar" kaygısıyla karşılanmasına yol açmaktadır.

Bilimsel üretim, özellikle sosyal bilimlerde, giderek şekilsel bir "hakemli dergi" standardına sıkışmıştır. Yayın sayısına dayalı yükseltme ve teşvik ölçütleri, nitelikten çok görünürlüğü ödüllendirmekte; Türkiye'den akademisyenlerin de akademik yükseltme baskısıyla yağmacı dergilere yöneldiğini gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Demir, 2018).

6 Kavramlarımızla ve Dilimizle Buluşmadan Maarif Olmaz

Kendi bilim anlayışımızı inşa edemediğimiz için, üniversitelerde egemen olan bilim dili yalnızca sosyal bilimleri değil fizik, kimya ve matematiği de anlamdan arındırılmış bir teknik üretim aracına indirgeme

eğilimindedir. Oysa kadim geleneğimizde ilim; varlığın hakikatine, eşyanın anlamına ve hayatın gayesine açılan hikmetli bir yolculuktur.

Okul kitaplarından akademik yayınlara kadar bilgi yalnızca veri olarak sunuluyor; anlam, değer ve irfan dışarıda bırakılıyorsa, bunun temel sebeplerinden biri kendi kavramlarımızla buluşamamamızdır. Kavramlar yalnızca kelimelerden ibaret değildir; inanç, değer, dünya görüşü ve felsefi birikimin taşıyıcı kolonlarıdır. Güçlü milletler bu kavramların içini başka medeniyetlerin telakkileriyle doldurmaz; onları kendi kökleriyle yeniden inşa eder.

HEKİM VE HAKÎM

İki kelime de aynı kökten, "hikmet"ten gelir.

Hikmetle yoğrulmayan bilgi, tekniğe; hikmetle yoğrulan bilgi, irfana dönüşür.

Her bilim dili kendi kavram ve kelime dünyasından beslenir. Ana diliyle bağı kopmuş bir eğitim diliyle özgün düşünce üretilemez; hukuk metinleri, tıp birikimi ve felsefe geleneği kurulamaz. Oktay Sinanoğlu, yabancı dille eğitimi bir milletin kültürel varlığına yönelik en ağır tehditlerden biri olarak görmüş ve bilimin ana dilde yapılması gerektiğini ısrarla savunmuştur (Sinanoğlu, 2005). Kavramla düşünen insan, kavramı ithal ettiğinde düşünce iklimini de başka bir coğrafyaya kiraya vermiş olur.

Bilim dili halka yabancı olduğunda halk da o bilim metinlerine yabancı kalır ve onları benimsemez. Ders kitaplarının ve bilimsel metinlerin halkın anlayabileceği, kendi kavramlarımızla örülmüş bir dille yazılması bu yüzden bir üslup tercihi değil, bilimin toplumla buluşmasının şartıdır.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, beceri ve değerleri birlikte ele alan çerçevesiyle temel eğitimde anlamlı bir adımdır (TTKB, 2024). Bu dönüşüm yükseköğretime ulaşmadıkça üniversitedeki kimlik bunalımı derinleşecek, okul ile üniversite arasındaki kopukluk da büyüyecektir.

7 Küresel Endeksler Değil, Milletin İhtiyacı

Kongrede sunulan bir çalışma, üniversiteleşmenin toplumsal ve ekonomik karşılığını veriyle sorgulaması bakımından özellikle dikkat çekiciydi. Prof. Dr. Said Ceyhan ile Dr. Öğr. Üyesi M. Akif Peçe, Türkiye'de üniversitelerin sosyal ve ekonomik göstergeler üzerindeki etkisini zaman serisi analizleriyle incelemiştir (Ceyhan ve Peçe, 2025).

Çalışmanın bulgularına göre üniversiteleşmenin arttığı dönemlerde boşanma oranlarında ve hükümlü sayılarında artış gözlenmiş; üniversitelerin bulunduğu şehirlerde kütüphane ve kitabevinden çok kafe sayısı artmıştır. Daha çarpıcı olan bulgu, doçentlik ölçütlerinde belirleyici hâle gelen Web of Science (WoS) yayın sayısının ekonomik büyümeyle zayıf bir ilişki gösterdiği, cari denge üzerinde ise istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığıdır (Ceyhan ve Peçe, 2025).

Bu bulgular, akademik üretimin büyük kısmının ekonomik, toplumsal ve kültürel faydaya dönüşmediği yönündeki kaygıyı güçlendirmektedir. Bilgi, ancak kendi ihtiyaçlarımıza ve kalkınma dinamiklerimize göre üretildiğinde üretken bir güce dönüşür.

CEYHAN VE PEÇE (2025)

- Üniversiteleşmenin arttığı dönemlerde boşanma ve hükümlü sayılarında artış
- Üniversite şehirlerinde kitabevi ve kütüphanelerden çok kafe sayısında artış
- WoS yayın sayısı ile ekonomik büyüme arasında zayıf, cari dengeyle anlamlı olmayan ilişki

İhtiyat payı

- Söz konusu çalışma kongrede sunulmuş, henüz hakemli bir dergide yayımlanmamıştır.
- Zaman serilerindeki birlikte artışlar **ilişki** gösterir, **nedensellik** göstermez. Boşanma ya da hükümlü sayısındaki artışın tek sebebini üniversiteleşmede aramak doğru olmaz; bulgular, üniversitelerin toplumsal etkisinin daha ayrıntılı araştırılması gerektiğine işaret eden bir uyarı olarak okunmalıdır.

Kimlik krizinin, taklitçiliğin ve yabancılaşmanın yapısal sonuçlarından biri, üniversitelerin kendi milletlerinin ihtiyaç ve önceliklerine göre değil küresel akademik sistemin yönlendirmelerine göre çalışmaya başlamasıdır. Küresel sıralamaların üniversitelerin önceliklerini, kaynak dağılımını ve hatta misyonlarını yeniden biçimlendirdiği uluslararası literatürde de iyi bilinmektedir (Hazelkorn, 2011). Bu yüzden "sömürge üniversitesi" kavramı tartışılmayı hak etmektedir: Bilginin millet için değil, görünürlük ve onay için üretildiği; bilimin milletin hizmetine değil küresel akademik sistemin hizmetine sunulduğu bir yapı.

Türkiye'nin büyük emekle yetiştirdiği insan kaynağı ve akademik üretim potansiyeli gerçekten Türkiye'nin ihtiyaçlarına mı yöneliyor, yoksa ağırlıklı olarak kariyer basamaklarını tırmanmak için mi şekilleniyor? Bu soru, akademik değerlendirme sisteminin merkezine yerleştirilmelidir.

8 Kavram Sömürgeciliği ve Bilim Mirası

Başka bağlamlarda üretilmiş kavramların sorgulanmadan benimsenmesi bir tür kavram sömürgeciliğidir; üniversitenin fikrî bağımsızlık kazanması bu yüzden epistemolojik bir mücadeleyi gerektirir. Sınav merkezli ve felsefeden yoksun eğitim politikaları bu zihinsel bağımlılığı pekiştirmektedir. Üniversite, milletin ruhunu anlayan, onun kavramlarıyla düşünen ve ona tercüman olan bir kimliğe kavuşmadıkça bu mücadele kazanılamaz.

Bilim her zaman kültürel bir zeminde serpilir. Fuat Sezgin'in büyük gayretiyle görünür kılınan İslam bilim ve teknik mirası, bu zeminde yeşerecek özgüvenli bir zihniyetin önemli bir dayanağıdır (Sezgin, 2008). Cezerî, Bîrûnî, İbnü'l-Heysem, Hârizmî, İbn Haldun ve İbn Sînâ gibi bilginlerin eğitim

sistemimizde kenarda kalması tarihî bir eksikliğin yanında özgüven kaybının da göstergesidir. Bu tablo değişmedikçe özgün üretim beklemek zordur.

Akla ne işle uğraşacağını kalp öğretir. Bilimin değer ve anlam boyutundan koparılması, onun ne kültüre ne de tekniğe ve ekonomiye yeterince hizmet edememesine yol açmaktadır. Ülkemizin asıl sorunlarından biri, bilimin toplumla ve halkla etkileşiminin zayıf kalmasıdır. İslam bilim tarihinde "kâinat kitabı"nı okuma çabası, vahiy ile akıl arasında kadim bir denge kurmuştu. Modern üniversitenin bu dengeyi yeniden kurması, geçmişe özlemden çok geleceğe dönük bir görevdir.

9 Sonuç Bildirisi: Ne Söyledi, Neyi Eksik Bıraktı?

Kongrenin sonuç bildirisi, 3 Haziran 2025'te 11 maddelik bir reform çağrısı olarak yayımlandı (Eğitim-Bir-Sen, 2025b). Bildiri, yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasına dair kapsamlı bir çerçeve çizmektedir:

1 · Yönetişim	YÖK'ün aşırı merkeziyetçi yapıdan stratejik yönlendirici bir yapıya dönüşmesi, üniversite özerkliğini koruyan yeni bir yasa, bölgesel eşgüdüm ve katılımcı kurullar
2 · Kalite	İç denetim, öğrenci geri bildirimi ve danışmanlığa dayalı kalite modeli; yükseltmede yalnızca yayın sayısı değil etik, toplumsal katkı, patent ve öğrenci danışmanlığı
3 · Kurumsal büyüme	Sayısal hedefler yerine nitelik planlaması; bölgesel kalkınmaya dayalı ve tematik üniversiteler
4 · Program ve kontenjan	Mükerrer bölümlerin azaltılması, kontenjanların sektörel ve demografik ihtiyaca göre belirlenmesi
5 · Öğretmen yetiştirme	Eğitim fakülteleri ile Millî Eğitim Akademisi arasında sürdürülebilir iş birliği, uzatılmış uygulama eğitimi
6 · Temel bilimler	Temel bilimlerde burs ve istihdam güvencesi, stratejik üniversite-sanayi iş birliği
7 · İstihdam	Liyakate dayalı atama, akademik ücret ve performans sistemlerinin iyileştirilmesi
8 · Akademik özgürlük	Şeffaf atamalar, evrensel etik ölçütler, ifade ve araştırma özgürlüğü
9 · Kavramsal temeller	Üniversitenin fikrî ve ahlaki yetişme kurumu olarak görülmesi; müfredatın epistemolojik, ontolojik ve aksiyolojik ilkelere göre yeniden yapılandırılması
10 · Toplumsal katkı	Toplumsal katkının performans göstergelerine eklenmesi, bilim iletişimi, topluluk projeleri
11 · Geleceğin üniversitesi	Esnek öğrenme modelleri, mikro yeterlikler, psikolojik destek, yapay zekâ destekli öğrenme

Bildirinin dokuzuncu maddesi, kongrede yoğun biçimde tartışılan kimlik ve anlam meselesine yer vermesi bakımından değerlidir. Ancak bildirinin ağırlık merkezi yapısal düzenlemelerdir. Platformumuzun ifadesiyle "muhtar üniversite yerine mesul üniversite" anlayışı, yani özerkliğin millete karşı sorumlulukla birlikte düşünülmesi; müfredatın felsefi temellerle inşası ve merkeziyetçiliğin terk edilmesi gibi köklü zihniyet dönüşümü gerektiren teklifler bildiride ancak kısmen karşılık bulmuştur.

Reformların sistemin çevresinde kalmayıp kalbine, yani üniversitenin kimliğini kuran felsefi ve kültürel temele dokunması gerekir. YÖK'ün 1981'de dönemin koşullarıyla kurulmuş merkeziyetçi yapısının bugünün ihtiyaçlarına göre yeniden düşünülmesi de bu dönüşümün parçasıdır (2547 sayılı Kanun, 1981).

10 Bilim Millete Hizmet Etmelidir

Laboratuvarlar halk için değil raporları süslemek için çalışıyorsa, makaleler milletin diline değil uluslararası endekslerin ölçütlerine hitap ediyorsa, yüzleşmemiz gereken bir zihniyet sorunu vardır. Üniversitelerin araştırma-geliştirme faaliyetleri, yenilikçi çözüm üretme kapasitesi ve üretime dayalı iş birlikleri artmadıkça kalıcı bir kalkınma hamlesi mümkün değildir. Bilim toplumu dönüştürmüyor, ülkenin insanına, sanayisine ve ekonomisine nefes aldırmıyorsa, başkalarının işine yarayan süslenmiş bilgi kırıntılarından ibaret kalır.

Bu yüzden patent ve faydalı model gibi üretim odaklı çalışmalar sistemin merkezine alınmalı, teşvikler soyut puanlara değil somut faydaya bağlanmalıdır. Yayın yapmayı bilimsel liyakatin tek ölçütü hâline getiren bir sistem, kendi toplumuna sırtını dönen bir akademi üretir.

Yükseköğretimin hızla genişlemesiyle ortaya çıkan yapısal ve idari meseleler teknik düzenlemelerle çözülemeyecek boyuttadır; bütüncül bir yeniden yapılanma gerekmektedir. Nurettin Topçu'nun "Milletin kültürü üniversitesinde toplanır, merkezileşir ve orada işlenir. Mabet milletin kalbi ise, üniversite beyni demektir." (Topçu, 2022) sözü bu yapılanmanın yönünü gösterir (Yerlikaya, 2025). Yeni yapı, millî ve manevî kültürümüzle uyumlu olmalı, kalite sistemlerini gözetmeli ve araştırma kurumlarını geleceğe hazırlamalıdır. Türkiye, kendi dinamiklerine uygun bir yükseköğretim modeli geliştirebilecek birikime sahiptir.

> Mevlânâ'nın pergel benzetmesi bu noktada yol göstericidir: **Sabit ayağımız inancımızda ve medeniyetimizde durmalı, hareketli ayağımızla dünyayı dolaşmalıyız.** Yerli olmak içe kapanmak değil; kök salarak göğe yükselmektir. Kendi kavramlarıyla düşünen bir üniversite, dünyayla da daha özgüvenli ve daha verimli bir ilişki kurar.

11 Öneriler

Karar Vericilere ve Yükseköğretim Kurulu'na

1. Maarif uyum planı: Eğitim fakültelerinin programları, Maarif Modeli'nin esasları ve Millî Eğitim Akademisi'nin yenilediği öğretmen yeterlikleri ışığında yeniden ele alınmalıdır. Programları okutacak öğretim elemanlarının mesleki gelişimi hesaba katılmadan bu yenilenme tamamlanamaz. Zira talebeye aktarılacak anlayış, önce hocanın zihninde yer etmelidir. Medrese geleneğinde icazet, talebenin bir kitabı hocasına okuduğunu ya da ondan dinlediğini belgeler, hoca da kendi ilminin senedini ve silsilesini zikrederdi (Akpınar, 2000). Öğretmen yetiştirmede bugün aranan da bu silsile şuurudur. Öğretmen yetiştirmeyi en ciddiye alan ülkelerden Finlandiya'da temel eğitim ve lisede bütün öğretmenlerden yüksek lisans derecesi istenmekte, öğretmen eğitimi araştırmaya dayalı olarak yürütülmektedir (Eurydice, 2024). Bu yenilenme, takvimi belli ve sorumluları adıyla tayin edilmiş bir eylem planı olarak kamuoyuna ilan edilmelidir. Hazırlıksız karşılanan bir nesil, kendisini yetiştiren modelin emeğini üniversitede kaybeder.

2. Ölçünün yeniden tarifi: Akademik yükseltme ve teşvik sistemlerinde yayın sayısı tek başına itibar ölçüsü olmaktan çıkarılmalıdır. Talebe yetiştirmek, ders kitabı ve kaynak eser telif etmek, patent almak ve Türkçe ilmî eser vermek puan cetvelinde gerçek bir ağırlık kazanmalıdır. Bunların başında topluma hizmet gelir. Bir öğretim üyesinin şehrinin, sanayisinin ya da halkının bir derdine getirdiği somut çözüm, yükselmesinde belirleyici olmalıdır. Bu arayış yalnız bize ait değildir. 2013'te yayımlanan San Francisco

Araştırma Değerlendirmesi Bildirgesi, dergi etki faktörünün işe alma, yükseltme ve fon kararlarında kullanılmamasını istemektedir (DORA, 2013). 2022'de Avrupa'da imzaya açılan Araştırma Değerlendirmesini Islah Mutabakatı da dergi ve yayın temelli ölçütlerin, özellikle etki faktörü ile h-indeksinin uygunsuz kullanımından vazgeçilmesini taahhüt altına almıştır (CoARA, 2022). Türkiye bu dönüşümü dışarıdan gelecek bir talimatla değil, kendi ilim geleneğinin hatırasıyla yapabilir.

Ölçü gaye hâline gelince, ilim kendi toplumuna yabancılaşır.

3. Millî ilim mecralarının güçlendirilmesi: DergiPark ve TR Dizin, nitelik ve tesir bakımından uluslararası seviyeye ulaşacak şekilde desteklenmelidir. Bunun yolu hakem havuzunu genişletmekten, yayın etiğini titizlikle denetlemekten ve Türkçe makaleleri geniş özetlerle dünyaya açmaktan geçer. Latin Amerika'daki SciELO tecrübesi bu bakımdan öğreticidir. Bu ağ, açık erişim sayesinde bölge dergilerine kalıcı bir görünürlük kazandırmıştır. Aynı zamanda İngilizce, İspanyolca ve Portekizce yayını birlikte destekleyerek millî ve bölgesel meselelerin kendi dillerinde konuşulmasına imkân tanımıştır (Packer, 2009). Kendi dilinde nitelikli yayın mecrası olmayan bir ilim camiası, söz hakkını başkalarının terazisine teslim etmiş olur.

4. Merkeziyetçiliğin gevşetilmesi: Sonuç bildirisinde de teklif edildiği üzere YÖK, her ayrıntıyı yöneten bir yapıdan stratejik yön veren bir kuruma dönüşmelidir (Eğitim-Bir-Sen, 2025b). Bugün bir bölümün açılmasından bir dersin kredisine kadar pek çok karar merkezden geçmekte, üniversite kendi şehrinin ihtiyacına göre hareket edememektedir. Ancak muhtariyet tek başına bir değer değildir; millete karşı mesuliyet ve hesap verebilirlikle birlikte düşünüldüğünde anlam kazanır. Vakıf geleneği bu dengeyi asırlarca yaşatmıştır. Mütevelli, vakfiyenin tanıdığı sınırlar içinde tasarrufta bulunur, her dönemin hesabını vermekle mükellef tutulurdu. Hâkim lüzum gördüğünde de kayıtlarını inceleyebilirdi (N. Öztürk, 2006). Bugün Avrupa'da üniversite özerkliği teşkilat, malî işler, kadro ve akademik işler olmak üzere dört boyutta ölçülmektedir (EUA, 2023). Türkiye de muhtariyeti tek bir kelimeye sığdırmadan bu boyutları tek tek tarif etmelidir. Merkezden çekilen yetkinin nereye devredileceği sorusu ise bir sonraki maddenin konusudur.

5. Şehir mütevelli heyetleri: Merkezî idareden mahallî idareye geçişin kurumsal zemini olarak, devlet üniversitelerinde mütevelli heyetine benzer şehir kurulları oluşturulmalıdır. Bu kurullarda vali, il millî eğitim müdürü, belediye başkanı, sanayi ve ticaret odaları ile meslek kuruluşlarının temsilcileri, üniversitenin akademik temsilcileriyle birlikte yer almalıdır. Kurulun vazifesi, üniversitenin stratejik önceliklerini şehrin ihtiyaçlarıyla buluşturmak, kaynak geliştirmek ve neticeleri takip etmektir. Mütevelli kelimesi bu teklifin köküne işaret eder. Vakıf düzeninde mütevelli, vakfiyede öngörülen hizmetlerin eksiksiz yerine getirilmesinden mesul idi (N. Öztürk, 2006). Bugün de kurulun işi hizmeti gözetmek olmalı, ilmî kararlar akademik kurullarda kalmalıdır. Aksi hâlde merkezin vesayeti kalkarken yerine mahallî bir vesayet kurulmuş olur. Doğru kurulduğunda bu yapı, üniversiteyi şehrin misafiri olmaktan çıkarıp ev sahiplerinden biri hâline getirir. Medreseleri, dârüşşifası ve imaretiyle şehrin ortasında duran Süleymaniye Külliyesi bu hâlin en bilinen örneğidir (Mülâyim, 2010).

6. Tek tip üniversiteden çeşitlenmeye: Bugün neredeyse her ilde aynı fakülteleri, aynı bölümleri aynı yönetmelikle açan tek tip bir üniversite modeli hâkimdir. Kontenjanlar ihtiyaçtan kopuk belirlendiğinde mezun işsizliği artmakta, kıt kaynak dağılmaktadır. Üniversiteler bölgenin ihtiyaçlarına ve imkânlarına göre çeşitlenmeli ve ihtisaslaşmalıdır. Öğretmen yetiştirmeye adanmış bir öğretmen üniversitesi, tarım havzasında ziraat üniversitesi, sanayi şehrinde mühendislik ve teknoloji üniversitesi gibi ihtisas üniversitelerinin önü kanunla ve bütçeyle açılmalıdır. Bu fikir bize yabancı değildir; Süleymaniye Külliyesi'nde Tıp Medresesi ve Dârülhadis Medresesi ayrı ihtisas kurumları olarak yer alıyordu

(Mülâyim, 2010). Almanya'da uygulamaya dönük eğitim ve araştırma yapan, bölge sanayisiyle iç içe çalışan yaklaşık 210 uygulamalı bilimler üniversitesi bulunmaktadır (Research in Germany, t.y.). Amerika'da 1862'de çıkarılan Morrill Kanunu da tarım ve sanayi sahasında pratik eğitimi amaçlayan eyalet kolejlerinin kurulmasının yolunu açmıştır (Morrill Act, 1862). Her üniversite her alanda iddialı olmak zorunda değildir. Bir alanda derinleşen üniversite, her alana dağılan üniversiteden daha kalıcı eser bırakır.

7. Bütüncül bir yeniden yapılanma: "Yeniden yapılanmayla yeni nesil üniversite" anlayışı eğitim, araştırma, teknoloji, girişimcilik ve sanayi başlıklarında kalırsa yarım kalır. Ahlak, maneviyat ve kimlik şuurunu merkezine alan, bize has bir yükseköğretim maarif modeli ortaya konmalıdır. Medrese geleneği ilmi edepten ve hizmetten ayrı düşünmezdi; talebe bilgiyle birlikte bir hâl ve tavır da edinirdi. Bediüzzaman dârülfünun tarzında tasarladığı Medresetüzzehrâ'da din ilimleriyle diğer ilimlerin birlikte okutulmasını, bu usulün zamanla ülkenin her tarafına yayılmasını hedeflemişti (Açıkgenç, 2018). Bu tasavvur, geleneğin modern çağa nasıl taşınabileceğine dair hâlâ ufuk açıcıdır. Yeni model, ilmi hikmetle, mesleği şahsiyetle buluşturmayı gaye edinmelidir.

8. Dijital dönüşüm: Araştırma üniversitelerimiz bu alanda öncü rol üstlenmelidir. Yapay zekâ, büyük veri analitiği ve bulut tabanlı sistemler, ilmî üretimi ve talebe tecrübesini hızla değiştirmektedir. Bu teknolojilerin yükseköğretimin bütün süreçlerine ölçülü ve planlı biçimde dahil edilmesi artık bir zarurettir. Ancak bu araçları dışarıdan hazır almakla yetinen bir üniversite, bilgiyi başkasının sunucusunda ve başkasının kavramlarıyla işlemeye mahkûm olur. Türkçe dil modelleri, millî veri altyapısı ve yapay zekâ ahlakı üzerine çalışmalar bu yüzden öncelikli alanlar arasında sayılmalıdır. UNESCO'nun üretken yapay zekâ rehberi de bu teknolojilerin insanı merkeze alan bir anlayışla kullanılmasını, öğretmeni, talebeyi ve araştırmacıyı güçlendirmesini esas almaktadır (Miao ve Holmes, 2023). Alet, gayenin yerini almamalıdır.

9. Liyakat ve idare kalitesi: Rektör ve üst düzey yöneticilerin tayininde liyakat ölçütleri açıkça tarif edilmeli ve kamuoyuna duyurulmalıdır. Makamı korumayı esas alan idareci anlayışı yerine, şehrin kalkınmasına katkı verebilecek çevik ve yeni nesil yöneticiler yetiştirilmeli ve görevlendirilmelidir. Kamu kaynağı bir emanettir ve beytülmal hassasiyetiyle kullanılmalıdır. İdarecilerin ve çalışanların vazife ve mesuliyet tanımları açık, şeffaf ve denetlenebilir olmalıdır. Tarihimiz bu konuda acı bir ders de verir. Koçi Bey XVII. yüzyılın ilk yarısında ilmiye mansıplarının satıldığından, ehil olmayanların kadılık ve müderrislik makamlarına geldiğinden şikâyet etmişti (İpşirli, 2020). Medreseyi gerileten, kapıları kapanmadan çok önce ölçüsünü kaybetmesiydi.

10. Kadro ilanlarında standart: Kişiye özel kadro ilanlarının önü kesin olarak alınmalı, ilan şartları önceden belirlenmiş, herkese açık ve denetlenebilir ölçütlere bağlanmalıdır. Aynı üniversitede görev yapan bir öğretim elemanı üst unvana hak kazandığında, yeni bir ilan beklemeden kadrosuna zamanında kavuşmalıdır. Osmanlı ilmiyesindeki mülâzemet usulü, medrese mezunlarının tayin sırasını düzene koymak için doğmuştu. Usul, 1537-38'de Ebüssuûd Efendi tarafından ayrı defterlere bağlanmıştı. Ne var ki zamanla kayırma, imtiyaz ve mülâzemet satışıyla itibarını yitirmişti (İpşirli, 2020). Hak edenin hakkını almak için kapı kapı dolaştığı bir sistemde liyakatten söz etmek zorlaşır.

11. Beyin göçüne dair tedbirlerin gözden geçirilmesi: Nitelikli insan gücünün yurt dışına göçünü tersine çevirmek için bugüne kadar atılan adımlar, neticeleriyle birlikte yeniden değerlendirilmelidir. Bunlara yurt dışı tecrübesi olan araştırmacıları Türkiye'ye çekmeyi amaçlayan TÜBİTAK 2232 programı da dahildir (TÜBİTAK, t.y.). Meselenin sebepleri kapsamlı ilmî araştırmalarla ortaya konmalı, yeni politikalar bu bulgular üzerine bina edilmelidir. Dünya tecrübesi, maaşın tek başına yetmediğini

göstermektedir. Çin'in genç araştırmacılara yönelik geri dönüş programı üzerine yapılan bir araştırmada dönenlerin verimliliği, daha geniş kaynaklara ve daha büyük araştırma ekiplerine erişimle açıklanmıştır (Shi vd., 2023). Fatih'in ısrarıyla İstanbul'a gelen Ali Kuşçu'nun Ayasofya Medresesi'ne müderris tayin edilmesi de âlimin hürmet ve imkânla kazanıldığını gösteren eski bir örnektir (Aydın, 1989). Giden bir ilim insanını geri çağırmak, onu gönderen şartları değiştirmeden mümkün olmaz.

12. Temel bilimlerin korunması: Sonuç bildirisinin altıncı maddesinde yer alan temel bilimler meselesi, önerilerimiz arasında ayrıca anılmayı hak etmektedir (Eğitim-Bir-Sen, 2025b). Fizik, kimya, biyoloji ve matematik bölümleri talep azlığı sebebiyle kontenjan ve kadro kaybetmektedir. Hâlbuki savunma sanayiinden ilaca kadar her stratejik alan bu bölümlere muhtaçtır. Temel bilimlerde okuyan talebeye burs ve istihdam güvencesi sağlanmalı, bu bölümler piyasa talebine göre değil millî ihtiyaca göre planlanmalıdır. Câbir'den Hârizmî'ye, Bîrûnî'den Uluğ Bey'e uzanan miras, teknikteki kalıcılığın temel ilimlere yapılan yatırımla mümkün olduğunu hatırlatır.

13. Vakıf ruhunun ihyası: Üniversitelerin kaynağı yalnız devlet bütçesine bağlı kaldıkça muhtariyetleri de sınırlı kalır. Medreseler varlıklarını vakıf gelirleriyle sürdürmüş, müderrisin maaşı ve talebenin bursu vakfiyede güvenceye alınmıştı. Konya'daki İplikçi Medresesi'nin vakfiyesi, müderrisin yıllık ücretinden talebenin seviyesine göre değişen aylık bursuna kadar her şeyi tek tek belirlemişti (Bozkurt, 2003). Hayırseverlerin, mezunların ve şehrin iş dünyasının kürsü, burs ve laboratuvar vakfedebileceği şeffaf bir hukukî zemin oluşturulmalı, bu bağışlar vergi teşvikleriyle desteklenmelidir. Vakıf üniversitelerinin adını taşıdıkları geleneğe sadakati de, kâr değil hizmet gayesiyle işleyip işlemediklerinin şeffaf biçimde denetlenmesiyle görünür olur.

14. İlmî hürriyet ve hoca–talebe münasebeti: Sonuç bildirisinin sekizinci maddesinde dile getirilen ifade ve araştırma hürriyeti, mesul üniversite anlayışının öbür yüzüdür (Eğitim-Bir-Sen, 2025b). Kendisinden hesap sorulan bir üniversiteye düşünme alanı da tanınmalıdır. Yeni fikirlerin tehdit olarak görüldüğü bir iklimde özgün soru sormak da cesur cevap vermek de zorlaşır. Medrese geleneği bu adabı münazara ilmiyle yaşatmıştı. Her talebenin bu sahada bir eser okuması gelenek hâlini almış, münazaranın gayesi gerçeğin ortaya çıkarılması olarak tarif edilmişti (Yavuz, 2020). Aynı gelenek hoca ile talebe arasındaki sohbet bağını da eğitimin asli parçası sayardı. Kalabalık sınıflarda kaybolan bu bağ, akademik danışmanlık sistemiyle yeniden kurulmalı ve danışmanlık, öğretim üyesinin yükünde ve değerlendirmesinde karşılık bulmalıdır.

Üniversitelere

15. Kendi sorusunu sormak: Varlık sebebini sorgulayan bir kurum canlı kalır ve hedefine daha kararlı yürür. Kierkegaard 1835 tarihli günlüğünde meseleyi "Tanrı'nın benim yapmamı gerçekten istediği şeyi görmek" ve "uğrunda yaşayıp ölebileceğim fikri bulmak" diye tarif eder (Kierkegaard, 1996). Her üniversite de "Neden varız, bizi kurmakla ne amaçlandı, neyi üretiyoruz, kimi yetiştiriyoruz?" sorularına kendi değer beyanıyla cevap vermelidir. Vakıf geleneğinde her kurumun hizmeti vakfiyede baştan yazılı hâle getirilir, mütevelli bu hizmetin eksiksiz yerine getirilmesinden mesul tutulurdu (N. Öztürk, 2006). Bugünün değer beyanı o vakfiyenin karşılığıdır. Bu beyan bir tanıtım broşürünün ilk sayfasında kalmamalı; program açmaktan kadro planlamasına kadar kurumun kararlarına yön veren bir pusula olmalıdır.

16. Felsefi temellerin müfredata taşınması: Bilim tarihi, bilim felsefesi ve medeniyet birikimimiz bütün bölümlerin ortak dersleri arasında yer almalı, İslam bilim mirası da ders kitaplarında hak ettiği yeri bulmalıdır. Osmanlı medreselerinde hesap, hendese, hey'et ve hikmet dersleri müfredatın

parçasıydı (İpşirli, 2003). Bilgi parçalara ayrılsa da bütünün şuuru kaybolmazdı. Kendi ilim geleneğini tanımayan bir mühendis ya da hekim bilgiyi kullanır, ama nereden geldiğini ve nereye gittiğini sormaz.

17. Araştırma gündemini ülkenin gerçek meselelerinden almak: Lisansüstü tezler ve araştırma projeleri, ülkenin ve bölgenin gerçek problemlerinden doğmalıdır. Bunun için sanayi kuruluşları, belediyeler, hastaneler ve okullar, çözüm bekledikleri meseleleri üniversiteye düzenli olarak bildirmeli; üniversiteler de bu meseleleri tez ve proje havuzlarına dönüştürmelidir. İlim geleneğimizde fakihler, önceki imamlardan sonra ortaya çıkan yeni meseleleri "nevâzil" adıyla ayrıca ele almış, cevabı toplumun sorusundan doğan eserler vermişlerdir (Kaya, 2007). TÜBİTAK'ın 2244 Sanayi Doktora Programı bu yönde atılmış bir adımdır. Programın ilk çağrısında 33 üniversite ile 77 firma eşleşmiş, 517 doktora öğrencisinin yetiştirilmesi planlanmıştır (TÜBİTAK, 2019). Bu tecrübe genişletilmelidir. Laboratuvarı fabrikada, tarlada ve sınıfta olan bir üniversite anlayışı esas alınmalıdır.

Millî Eğitim Bakanlığı ile YÖK'e

18. Kalıcı bir Maarif Eşgüdüm Kurulu: MEB, YÖK, ÖSYM ve Millî Eğitim Akademisi'nin yer aldığı kalıcı bir kurul oluşturulmalıdır. Bu kurul öğretmen yetiştirme, ölçme ve geçiş takvimi konularında ortak kararlar almalı, ilerlemeyi her yıl kamuoyuyla paylaşmalıdır. Maarif tarihimiz bu bütünlük fikrine yabancı değildir. 1869 tarihli Maârif-i Umûmiyye Nizamnâmesi, Osmanlı eğitim müesseselerini kendi içinde bir bütün olarak ele almıştır (İhsanoğlu, 1993). Bugün federal yapıdaki Almanya da okul ve yükseköğretim politikalarını 1948'den beri eyalet bakanlarının daimî konferansında eşgüdüm içinde yürütmektedir (KMK, t.y.). Hâlbuki bizde okul ile üniversite, aynı talebeyi sırayla teslim alan ama birbiriyle konuşmayan iki ayrı kale gibi çalışmaktadır.

19. Hizmet öncesi ve hazırlık eğitiminin bütünleştirilmesi: Birinci maddede eğitim fakültelerinin yenilenmesi, altıncı maddede ise öğretmen üniversiteleri teklif edilmişti. Bunların devamı olarak lisans eğitimi ile Akademi'deki hazırlık eğitimi, aynı öğretmen yeterlikleri üzerine kurulmuş tek bir süreklilik olarak tasarlanmalıdır. Fakülte ile Akademi arasında müfredat, staj ve değerlendirme ortak bir heyetçe planlanmalı, adayın gelişimi tek bir dosyada izlenmelidir. Öğretmen yetiştirme bu topraklarda müstakil bir maarif meselesi olarak görülmüş, 16 Mart 1848'de ilk müdürü Ahmed Cevdet Paşa olan Dârülmuallimîn açılmıştır (C. Öztürk, 1993). Singapur'da ulusal öğretmen yetiştirme enstitüsü, programlarını Eğitim Bakanlığı ve okullarla kurduğu güçlü ortaklıklar üzerine bina etmektedir (NIE, t.y.). Aksi hâlde öğretmen adayı iki ayrı kapıda iki ayrı ölçüyle sınanır.

20. Bilim dili olarak Türkçenin güçlendirilmesi: Temel eğitimde başlayan "bilim dili olarak Türkçe" vurgusu yükseköğretimde de sürdürülmelidir. Terim çalışmaları, Türkçe ders kitaplarının telifi ve Türkçe yayınların teşviki bu bakımdan esastır. Bu yolda öncülerimiz vardır. Hoca İshak Efendi'nin 1831-1834'te yayımlanan dört ciltlik Mecmûa-i Ulûm-ı Riyâziyye'si, matematik, fizik ve modern astronomi bilgilerini Osmanlıcada ilk defa bir arada sunmuştu. Eser modern kimyaya dair basılmış ilk Türkçe makaleyi de içeriyordu (İhsanoğlu, 2000). Dil meselesi bugün dünyada da gündemdedir. Avrupa'daki değerlendirme mutabakatı, araştırma katkılarının hangi dilde yazıldığına bakılmaksızın tanınmasını ve dilin araştırmadaki çeşitliliğin temel bir boyutu sayılmasını istemektedir (CoARA, 2022). Türkçeyi bilim dili olarak güçlendirmek yabancı dil öğrenmeye karşı çıkmak demek değildir. Mesele, düşüncenin ilk ve asli zemininin ana dil olarak kalmasıdır. İkinci ve üçüncü maddelerdeki teşvik ve mecra önerileri ile sekizinci maddedeki Türkçe dil modelleri de bu hedefe hizmet edecek şekilde birlikte düşünülmelidir.

21. Yükseköğretim Bakanlığı (YÖB) Modeli: YÖB Modeli, bu modeli uygulayan ülkelerin tecrübeleri de incelenerek ciddiyetle ele alınmalı ve gerekli çalışmalar başlatılmalıdır (Yerlikaya, 2025). Fransa'da

yükseköğretim, araştırmayla birlikte ayrı bir bakanlık eliyle yönetilmektedir (Ministère de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Espace, t.y.). Malezya'da da yükseköğretimden müstakil bir bakanlık sorumludur (Kementerian Pendidikan Tinggi, t.y.). Türkiye de farklı dengeler denemiştir. 1946'da 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile üniversitelere özerklik ve tüzelkişilik tanınmış, Bakanlıkla bağları gevşetilmiştir. 1981'de ise YÖK merkezli bir yapıya geçilmiştir (4936 sayılı Kanun, 1946; 2547 sayılı Kanun, 1981). Böyle bir model kamu politikalarıyla daha bütüncül bir eşgüdüm sağlayabilir, performansa dayalı idareyi hızlandırabilir ve kaynak kullanımında verimliliği artırabilir. Dördüncü ve beşinci maddelerde teklif edilen yetki devri ve şehir kurulları da bu tartışmanın içinde değerlendirilmelidir. Merkezde bir bakanlık ile şehirde güçlü kurullar birbirini dengelediği ölçüde sistem işler. Ne var ki verimliliği yapının adı değil, şeffaflık, hesap verebilirlik ve istişare ilkelerinin fiilen uygulanması belirler.

Bu ilkeler hayata geçmeden yapılacak her yeniden yapılanma, aynı binaya yeni bir tabela asmaktan öteye geçmez.

12 Sonuç

Uluslararası Yükseköğretim Kongresi, yükseköğretimin uzun süredir ertelenen meselelerini yeniden gündeme taşıdı. Yıllardır konuşulmayan, ötelenen ya da görmezden gelinen yapısal arızalar masaya yatırıldı. Bundan da önemlisi, üniversitenin kimliği ve varlık sebebi açıkça sorgulandı. Bu buluşmaya emek veren Eğitim-Bir-Sen'e, İbn Haldun Üniversitesi'ne ve tebliğ sunan bütün hocalarımıza gönül borçluyuz. Temennimiz, kongrenin bir defalık bir toplantı olarak kalmaması; kalıcı ve yerli bir yükseköğretim hamlesinin ilk halkası olmasıdır.

Bir yıl sonra toplanan Dil ve Düşüncede Derinleşme Kongresi, okul tarafında önemli bir yol alındığını gösterdi. Atılan adımlar, girişte sorduğumuz soruyu bir takvime bağlamıştır: 2028'de ilk Maarif kuşağı üniversite kapısında olacaktır. Yolun üniversiteye ulaşması her şeyden önce YÖK'ün sorumluluğudur. Ne var ki üniversiteler de bu sorumluluğu yukarıdan bir talimat gelmesini beklemeden üstlenmelidir. Kanunun öngördüğü birlik ilkesi, okul ile üniversitenin aynı insanı yetiştirdiğini kabul etmekle başlar.

Mesele, bir teşkilat reformundan önce bir zihniyet dönüşümüdür. Ne öğrettiğimizi ve niçin öğrettiğimizi sormadan, müfredata anlam ve ruh katmadan yapılacak düzenlemeler kalıcı olamaz. Aradığımız, muhtariyetini millete karşı mesuliyetle birlikte taşıyan, ölçüyü gaye sanmayan, ilmi hikmetle buluşturan bir üniversitedir. Medreseye geri dönmeden, ondan kopmadan ve dünyanın en ileri tecrübelerine açık kalarak yenilenmek mümkündür. Soru değiştiğinde müfredat değişir; müfredat değiştiğinde hoca, hoca değiştiğinde talebe, talebe değiştiğinde millet değişir. Kapakta andığımız söz, bugün kongre günlerinde olduğundan daha da anlamlıdır.

Cevabını aramamız gereken sorular

- Üniversite anlam üretiyor mu?
- Kendi kavramlarıyla düşünüyor, kendi diliyle konuşuyor mu?
- Hakikat arayışında kendi medeniyetine yaslanıyor mu?
- Ürettiği bilgi milletinin derdine derman oluyor mu?

Kaynakça

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu. (1981). *Resmî Gazete,* 17506, 6 Kasım 1981.

4936 sayılı Üniversiteler Kanunu. (1946). *Resmî Gazete*, 6336, 18 Haziran 1946.

7528 sayılı Öğretmenlik Mesleği Kanunu. (2024). *Resmî Gazete,* 32696, 18 Ekim 2024.

Açıkgenç, A. (2018). Said Nursî. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 35, s. 565–572). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/said-nursi

Akpınar, C. (2000). İcâzet. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 21, s. 393–400). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/icazet--egitim

Alatas, S. F. (2017). Captive mind. G. Ritzer (Ed.), *The Blackwell encyclopedia of sociology* içinde. Wiley-Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeosc006.pub2

Aydın, C. (1989). Ali Kuşçu. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 2, s. 408–410). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-kuscu

Aydoğan, İ. (2018). *Eğitimin Türkçesi.* Pegem Akademi.

Bolay, S. H. (2021, 10 Mayıs). Ayasofya'nın bir dirilişe vesile olacağına inanıyorum [Röportaj]. Anadolu Ajansı. https://www.islamveihsan.com/prof-dr-suleyman-hayri-bolay-ayasofyanin-bir-dirilise-vesile-olacagina-inaniyorum.html

Bozkurt, N. (2003). Medrese. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 28, s. 323–327). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/medrese

Ceyhan, S. ve Peçe, M. A. (2025, 26–27 Mayıs). [Türkiye'de yükseköğretimin sosyal ve ekonomik göstergeler üzerindeki etkilerine ilişkin bildiri]. Türkiye'de Yükseköğretimin Yeniden Yapılandırılması: Yenilikler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri Uluslararası Kongresi, Ankara. Yayımlanmamış.

CoARA. (2022, 20 Temmuz). *Agreement on reforming research assessment.* https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/agreement-reforming-research-assessment-now-open-signature-2022-10-03_pt

Demir, S. B. (2018). Predatory journals: Who publishes in them and why? *Journal of Informetrics, 12*(4), 1296–1311. https://doi.org/10.1016/j.joi.2018.10.008

DORA. (2013). *San Francisco declaration on research assessment.* https://sfdora.org

Eğitim-Bir-Sen. (2025a, 26 Mayıs). *Yükseköğretimin geleceğinin tartışıldığı uluslararası kongrenin ilk günü tamamlandı.* https://www.ebs.org.tr/haber/yuksekogretimin-geleceginin-tartisildigi-uluslararasi-kongrenin-ilk-gunu-tamamlandi/35731

Eğitim-Bir-Sen. (2025b, 3 Haziran). *Uluslararası kongrenin sonuç bildirisinden yükseköğretim için 11 maddelik reform çağrısı.* https://www.ebs.org.tr/haber/uluslararasi-kongrenin-sonuc-bildirisinden-yuksekogretim-icin-11-maddelik-reform-cagrisi/35779

Eroğlu, K. (2020, 6 Ocak). Prof. Dr. Tahsin Görgün hocayı dinlerken -2-. *Kırmızılar.* https://www.kirmizilar.com/tr/index.php/guncel-yazilar3/4740-prof-dr-tahsin-gorgun-hocayi-dinlerken-2

EUA. (2023). *University autonomy in Europe IV: The scorecard 2023.* European University Association. https://www.eua.eu/resources/publications/1061:university-autonomy-in-europe-iv-the-scorecard-2023.html

Eurydice. (2024, 5 Kasım). *Finland: Teachers and education staff.* European Commission. https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/finland/teachers-and-education-staff

Hazelkorn, E. (2011). *Rankings and the reshaping of higher education: The battle for world-class excellence.* Palgrave Macmillan.

Hürriyet. (2020, 5 Mart). MEB ve YÖK öğretmenlerin mesleki gelişimini arttıracak. https://www.hurriyet.com.tr/egitim/meb-ve-yok-ogretmenlerin-mesleki-gelisimini-arttiracak-41461906

Hürriyet. (2021, 21 Eylül). MEB ve YÖK eğitimde iş birliği yapacak. https://www.hurriyet.com.tr/egitim/meb-ve-yok-egitimde-is-birligi-yapacak-41899439

İHA. (2013, 11 Mart). Bu Türk alkışlanır… *Mynet.* https://www.mynet.com/bu-turk-alikislanir-180100747206

İhsanoğlu, E. (1993). Dârülfünun. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 8, s. 521–525). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/darulfunun

İhsanoğlu, E. (2000). İshak Efendi, Başhoca. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 22, s. 529–530). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/ishak-efendi-bashoca

İpşirli, M. (2003). Medrese: Osmanlı dönemi. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 28, s. 327–333). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/medrese

İpşirli, M. (2020). Mülâzemet. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 31, s. 536–537). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/mulazemet

Karaçam, T. ve Atmaca, T. (2025). Eğitim fakülteleri lisans programlarındaki değişimlerin YÖK Atlas'taki çeşitli girdi göstergeleri (2022-2024) üzerinden incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim, 39*(2), 490–507. https://doi.org/10.33308/26674874.2025392894

Kaya, E. S. (2007). Nevâzil. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 33, s. 34–35). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/nevazil

Kementerian Pendidikan Tinggi. (t.y.). *Portal rasmi Kementerian Pendidikan Tinggi.* https://www.mohe.gov.my

KMK, *Standing Conference of the Ministers of Education, Science and Cultural Affairs.* https://www.kmk.org/en/standing-conference-of-the-ministers-of-education-science-and-cultural-affairs.html

Maarif Platformu. (2025). *Yüksek öğretimde anlam ve kavram merkezli dönüşüm ihtiyacı*. https://www.maarifplatformu.com/faaliyetler/yuksek-ogretimde-anlam-ve-kavram-merkezli-donusum-ihtiyaci/. Haber linki: https://www.yenisafak.com/gundem/ankarada-yuksekogretim-kongresinde-kimlik-bunalimi-masaya-yatirildi-uluslararasi-katilimcilar-ortak-sorunlara-dikkat-cekti-4721151

Maarif Platformu. (2026). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'yle Dil ve Düşüncede Derinleşme Kongresi değerlendirme raporu: Güçlü yönler, sahadaki engeller ve öneriler.* İstanbul. https://www.maarifplatformu.com/faaliyetler/dil-ve-dusuncede-derinlesme-kongresi-degerlendirme-raporu/

MEB. (2026, 26 Şubat). "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'yle Dil ve Düşüncede Derinleşme Kongresi" düzenlenecek. https://www.meb.gov.tr/turkiye-yuzyili-maarif-modeliyle-dil-ve-dusuncede-derinlesme-kongresi-duzenlenecek/haber/39913/tr

MEB Hocam. (2026, 5 Ekim). Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri yenileniyor: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne uyum adımı. https://www.mebhocam.com/ogretmen/ogretmenlik-meslegi-genel-yeterlikleri-yenileniyor-turkiye-yuzyili-maarif-h30673

Miao, F. ve Holmes, W. (2023). *Guidance for generative AI in education and research.* UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693

Ministère de l'Enseignement supérieur, de la Recherche et de l'Espace. (t.y.). *Missions et organisation.* https://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/fr/missions-et-organisation-50351

Morrill Act, 12 Stat. 503 (1862).

Mülâyim, S. (2010). Süleymaniye Camii ve Külliyesi. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 38, s. 114–119). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/suleymaniye-camii-ve-kulliyesi

Mynet. (2014, 11 Nisan). *Bilgi toplumu ve bilgi ekonomisine geçişte üniversitelerin rolü konulu konferans.* https://www.mynet.com/bilgi-toplumu-ve-bilgi-ekonomisine-geciste-universitelerin-rolu-konulu-konferans-180101356714

NIE.. *About us.* National Institute of Education, Singapore. https://www.ntu.edu.sg/nie/about-us

Nursî, B. S. (2007). *Münâzarât*. Söz Basım Yayın.

Öztürk, C. (1993). Dârülmuallimîn. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 8, s. 551–552). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/darulmuallimin

Öztürk, N. (2006). Mütevelli. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 32, s. 217–220). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/mutevelli

Özyılmaz, Ö. (2026, 18 Mayıs). Üniversiteler bizim ama üniversitelerin dünya görüşü bizim değil [Röportaj, T. İnci]. *Baran Dergisi.* https://www.barandergisi.net/roportaj/prof-dr-omer-ozyilmaz-universiteler-bizim-ama-universitelerin-dunya-gorusu-bizim-degil

Packer, A. L. (2009). The SciELO open access: A gold way from the south. *Canadian Journal of Higher Education, 39*(3), 111–126.

Research in Germany. (t.y.). *Universities of applied sciences.* https://www.research-in-germany.org/research-landscape/university-landscape/universities-of-applied-sciences.html

Sezgin, F. (2008). *İslam'da bilim ve teknik* (5 cilt). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ.

Shi, D., Liu, W. ve Wang, Y. (2023). Has China's Young Thousand Talents program been successful in recruiting and nurturing top-caliber scientists? *Science, 379,* 62–65. https://doi.org/10.1126/science.abq1218

Sinanoğlu, O. (2005). *Bye bye Türkçe.* Otopsi Yayınları.

Topçu, N. (2015). *Türkiye'nin maarif davası.* Dergâh Yayınları.

Topçu, N. (2022). *Kültür ve medeniyet* (13. bs.). Dergâh Yayınları.

TTKB. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları ortak metni ve öğretim programları* (23.05.2024 tarih ve 20 sayılı karar). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

TÜBİTAK. . *2232-A Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı.* https://tubitak.gov.tr/tr/burslar/uluslararasi/arastirma-burs-programlari/2232-uluslararasi-lider-arastirmacilar-programi

TÜBİTAK. (2019, 24 Ocak). *TÜBİTAK'ın 2244 Sanayi Doktora Programı imza töreni Bakan Varank'ın katılımıyla gerçekleştirildi.* https://tubitak.gov.tr/en/node/16053

Yavuz, Y. Ş. (2020). Münâzara. *TDV İslâm ansiklopedisi* içinde (C. 31, s. 574–576). Türkiye Diyanet Vakfı.

Yeni Birlik. (2023, 9 Ekim). YÖK Başkanı Özvar'dan 'sivil anayasa' çıkışı: YÖK'ün kurumsal yapısı gözden geçirilmeli. https://www.gazetebirlik.com/gundem/yok-baskani-ozvardan-sivil-anayasa-cikisi-yokun-kurumsal-yapisi-gozden-gecirilmeli/144378

Yeni Şafak. (2025, 23 Haziran). Ankara'da Yükseköğretim Kongresi'nde kimlik bunalımı masaya yatırıldı. https://www.yenisafak.com/gundem/ankarada-yuksekogretim-kongresinde-kimlik-bunalimi-masaya-yatirildi-uluslararasi-katilimcilar-ortak-sorunlara-dikkat-cekti-4721151

Yerlikaya, Z. (2025). Türkiye'de yükseköğretimin gelişimi ve yeni nesil üniversiteler: Olumlu gelişmeler, sorunlar ve öneriler. *Cihannüma Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 4*(2), 59–96. https://doi.org/10.55205/jocsosa.4220251784626

Kierkegaard, S. (1996). *Papers and journals: A selection* (A. Hannay, Çev.). Penguin Books. (Günlük kaydının aslı 1835)

YÖK. (2026). *Yükseköğretim istatistikleri bülteni: 2025-2026 öğretim yılı* (Sayı 6). https://veriyonetim.yok.gov.tr/documentFiles/17768717381.B%C3%BClten20252026.pdf